

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

alltid var klart medveten om de olika betydelse och strukturella bindningar som finns i t. ex. *Light in August*, en av de mest komplexa romanerna!

Reed är emellertid ingen okritisk beundrare av Faulkner, som ibland skrev teatraliskt och gjorde ordentliga berättartekniska missar – *Intruder in the Dust*, *Requiem for a Nun* och *A Fable* är bland de verk som inte håller inför granskningen. Det visar sig också att de romaner som andra kritiker i allmänhet håller för att vara de främsta – *As I Lay Dying*, *Light in August* och *The Sound and the Fury* – också är de som med Reeds undersökningsteknik blir mästerverken i Faulkners produktion. Man fäster sig också vid en fin analys av novellen *A Rose for Emily*, liksom en intressant genomgång av novellerna i sin helhet. Bland de mindre kända verk som dras fram i rampljuset är bl. a. *The Unvanquished* och *Go Down, Moses*, strukturellt enklare än de »stora» romanerna, och utan det försök till »examination of the fictive process» som Reed spårar i dessa.

Den slutsats Reed når efter sin ambitiösa genomgång är att Faulkner var ambivalent i sitt författarskap. Han trodde starkt på »natural story-telling» men såg också nödvändigheten av förkonstling. Han är därmed förankrad i »the American tradition» samtidigt som han anknyter till förnyare som James, Joyce och Eliot. Tyvärr medger inte Reeds avgränsade metodik att han går in på andra kritikers tolkningar – få av dem nämns ens i förbigående, vilket är synd. Åtskilliga har ju, fast mindre systematiskt och exakt, diskuterat samma problem som Reed.

Lennart Peterson

Johan E. de Mylius: *Sigurd Hoel – befriaren i fuglebam*. (Odense University Studies in Scandinavian Languages and Literatures. Vol. 3.) Odense Universitetsforlag. 1972.

Med tanke på Sigurd Hoels ganska omfattande produktion och på den framträdande roll han under i synnerhet 30- och 40-talen spelade i norskt kulturliv, är det egentligen egendomligt att hans författarskap inte ägnats flera undersökningar än vad som skett. När de Mylius nu ger sig i kast med att analysera fram grundproblematiken i Hoels diktning, kan han röra sig tämligen fritt och obesvärad av tidigare forskning. Förutom ett par studier av Arne Stai, Masahiko Inadomi och Olaf Øyslebø (den sistnämnda en rent språkligt-stilistisk undersökning) finns egentligen bara Kjølvs Egelands stora verk *Skjuld og skjebne* från 1960, som dock har föga vetenskaplig karaktär.

Utgångspunkten för de Mylius' studie är den motsättning som råder i Hoels författarskap mel-

lan radikala samhällsförbättrartendenser och en närmast metafysisk övertro. Att individens liv är underkastat ett mönster enligt vilket allting upprepas i någon sorts ödesbestämd cirkelrörelse, är ett tema som går igen i allt vad Hoel skrivit, men hans egen tolkning av detta mönsters ursprung är tvetydig eller vacklande. Ibland tycks han förlägga orsakerna till de sociala förhållanden som omöjliggör varje individuellt frigörelseförsök och läser fast människorna i gamla accepterade banor. Då är det samhällskritikern Hoel som talar. Men ibland tycks han betrakta ödet som en irrationell, närmast mystisk kraft som ingriper i den enskilda människans liv, samtidigt som han håller möjligheten öppen att förlägga hela problematiken till det psykologiska planet och – i enlighet med de psykoanalytiska tankegångar han var så förtrogen med – betrakta ödesföreställningen som en projektion av individuella komplex och fixeringar.

Det är framför allt detta samband mellan radikalism och ödestro som de Mylius vill komma åt genom en rad analyser av enskilda diktverk. Han finner att man kan läsa Hoels hela författarskap som en enda »roman i tre stadier» behandlande barndomen, ungdomen och medelåldern, och han låter dem representeras av romanerna *Veien til verdens ende* (1933), *Ingenting* (1929) och *Fjorten dager for frostnettene* (1935). Att han då inte håller sig till en strikt tillkomst-kronologi betyder mindre, menar de Mylius. Grundtematiken är i alla romanerna densamma, och i gengäld vinner han den inre utvecklingens kronologi i gestalt av den fiktive hjälten Anders/Erik/Knut Holmen.

Som en sorts prolog till denna tredelade »roman» står en analys av *En dag i oktober* (1931), som de Mylius menar rymmer alla den hoelska diktningens grundtemata och dessutom illustrerar det dubbla perspektivet av samhällskritik och individuell psykologi. Som epilog – eller snarare som en rikt orkestrerad final – följer så en analys av dubbelromanen *Arvestålet* (1941) och *Trollringen* (1958), som visserligen är förlagd i historisk miljö, men som än en gång varierar alla tidigare introducerade motiv.

I sin undersökning går de Mylius »nykritiskt» till våga med motiveringen att den »livsinställning, der kommer til udtryck i værket, er først og fremmest til stede som levende form, . . . De sindstilstande, der udanalyseres, er hele tiden set i relation til den måde, de giver sig til kende på i værket: gennem stemning, stil, komposition og fortælle-måde» (s. 11). I enlighet med detta program avstår de Mylius konsekvent från biografiska och idéhistoriska utvikningar, och han avstår likaså från att t. ex. använda Hoels föredrag om *Dybdepsykologi og dikning* från 1944 som en nyckel till förståelsen av hans verk, därför att huvudsaken inte är vad Hoel »mente at måtte forfægte i kul-

turkampen, men hvad han var tvunget til at give liv i sine romaner». (s. 118)

Första kapitlet, analysen av *En dag i oktober*, tjänar som en exposition av de grundläggande temata vilka rekapituleras och varieras i de senare behandlade romanerna. Romanen, vars handling är förlagd till ett enda dygn, en oktoberdag 1930, och till en enda plats, uppgång nr. 27 i en Oslo-gata, skildrar hur den unga vackra Tordis Ravn av omständigheterna drivs till självmord. Utåt sett är det fråga om hennes uppbrott från ett otillfredsställande äktenskap med den fanatiska vetenskapsmannen-kemisten dr. Ravn och ett försök till individuell frigörelse, som chockerar det etablerade samhällets representanter – ett samhälle som symboliskt koncentrerats till uppgång nr. 27. Men den tragiska händelseutvecklingen har konsekvenser för alla hyresgästerna i detta minisamhälle: konfrontationen med Tordis' öde slår hål på de skal av falskhet, feghet och flykttendenser, som på olika sätt präglar alla de äktenskap man glimtvis kommer i kontakt med. För ett ögonblick hotas de alla av katastrofen, eller sanningen, men i bokens slut återgår allt till ordningen, anständigheten, den slutliga tillfrysningen.

Att det från Hoels sida inte bara är fråga om en kritik av det förstelnade samhällets dogmatiska fördomsfullhet visas tydligt i det avsnitt som är romanens kärna, dr. Ravns långa redogörelse för sitt äktenskap med Tordis och dess förspel. Det är samtidigt en självuppgörelse, som steg för steg visar hur konflikten grundlagts i dr. Ravns barndom, då han vid ett tillfälle känt sig sviken av modern. När barnets behov av trygghet och kärlek sviks av modern, känner det sig kluvet och delat. I självförsvaret flyr han sedan modern, tar avstånd, blir reflekterande och kylig, kort sagt vuxen.

Barnet står i Hoels författarskap som inbegreppet av det goda i tillvaron. Det representerar den harmoniska samklangens med naturen och livet, och växandet in i vuxenvärlden betraktar Hoel som ett fall från det paradisiska oskuldstillståndet, ett fall som alltid innebär splittring, medvetenhet, avstånd, främlingskap och känslökyla, en inre död. De Mylius demonstrerar hur denna utveckling in i detalj avspelas i författarens val av ord, bilder och symboler. I *En dag i oktober* står Tordis Ravn så att säga på barnets och livets sida; hon representerar, menar de Mylius, den primitiva kvinnlighet som står i förbund med livets krafter och som dr. Ravn både dras till och fruktar, alltsedan den traumatiska upplevelsen av moderns svek. När han flyr det kvinnliga i Tordis' väsen är det en uppenbar, gentagelse, av hans förhållande till modern och hans försök att återupprätta det ursprungliga harmoniska förhållandet är dömt att misslyckas.

Hoel förlägger alltså den i bokstavig mening ödesdigra orsaken till den senare händelseutveck-

lingen till dr. Ravns barndom: det är där den händelsekedja startar som slutar i katastrofen med Tordis' självmord. De Mylius belyser denna grundtanke genom att analysera de olika parallellhandlingar till paret Ravns öde som Hoel mer eller mindre tydligt lagt in i sin roman.

Resultatet av analysen av *En dag i oktober* leder konsekvent och naturligt till nästa steg, att gå vidare och undersöka hur Hoel gestaltat problematiken i barndomsskildringen om Anders i *Veien til verdens ende*, och den romanen ägnas nästa kapitel i de Mylius' studie. Det är här inte plats att gå in på en detaljredogörelse för resonemanget. En viktig punkt är dock författarens påpekande av Hoels delade inställning till barndomen. Å ena sidan framställs Anders' barndom som ett liv i enhet med tillvaron, ett paradistillstånd som – i likhet med dr. Ravns fall – upphör genom upplevelsen av svikna trygghetsbehov och ett påtvingat »fall» till vuxenhet, splittring och kyla. Men å andra sidan är barndomsskildringen fylld av gestaltningar av ångest och ensamhet – det första och sista kapitlet i den tvåbandiga romanen bär titeln »Alene». Det tycks alltså i lika hög grad vara frågan om en existentiell ångest och ensamhetskänsla, och barndomen framstår ingalunda som det odelade lyckotillstånd Hoel ibland vill göra gällande.

Samma mönster återfinns de Mylius i de följande romanerna *Ingenting* och *Fjorten dager før frostnettene*: ett sviket trygghetsbehov i barndomen som leder till jagets splittring, medvetenhet och kyla; en längtan tillbaka till modern, som i sin yttersta konsekvens (i överensstämmelse med freudianska tankar) blir till dödslängtan, och samtidigt en rädsla för att ge sig hän i ett kärleksförhållande som skulle kunna återställa det förlorade tillståndet. Så flyr både Erik i *Ingenting* och Knut Holmen i *Fjorten dager før frostnettene* alla fasta förbindelser, blir utåt sett fria, »flaksende i fagleham», inåt sett rotlösa och rolösa existenser som både jagar efter och flyr den ursprungliga livsnära helheten i ett kärleksförhållande. I sista hand manifesterar sig problemet som dödsångest och dödslängtan – endast i döden kan individens splittring hävas, endast i döden kan man nå enhet med allt och återfinna sin förlorade identitet.

Detta mönster präglar också problematiken i den historiska dubbelroman, som utgör slutnumret i de Mylius analysräcka. Där har visserligen temat transponerats till historisk miljö, det begynnande 1800-talet. Den samhällskritiska tendensen gestaltas i huvudpersonen Håvard's kamp för modernare lantbruksmetoder och förbättrade levnadsvillkor för det fattiga utsugna folket i en gudsförgäten norsk by, medan ödestematiken understryks av såväl en spådom som den gamla visan om Vilemann og Signe, som ledmotiviskt tonar ge-

nom romanerna och som visar sig utgöra en parallell till Håvard's livshistoria. I denna turnering får ödesmotivet snarast en antikt-klassisk utformning: människan är en lekboll i ödets händer. Men som alltid tillhandahåller Hoel pusselbitar, som gör det rimligt att tolka Håvard's historia i psykologiska kategorier, och de Mylius visar här en sista gång hur komplexet radikalism-ödestro fungerar i Hoels verk. Än en gång gestaltar Hoel hur barndomens traumatiska upplevelser kommer att styra en individs öden. Inbland framställer han detta grundmönster som en ödets lag, han »mytificerar ångesten» i de Mylius' terminologi; ibland försöker han se det som ett socialt problem och drömer om en framtidsutopi, där individen får utvecklas fritt utan hämmande och förkvävande band.

Man känner sig övertygad av de Mylius' resonemang, som han stöder med skarpögda iakttagelser i själva romantexternas struktur och stilistiska enskildheter på ett sätt som omöjlig kan framgå av en kortfattad recension. Överhuvudtaget är hans studie en uppvisning i den »nya kritikens» konster och han kan sina nummer. Om man ändå vill komma med en reservation gäller den just hans inledningsvis omnämnda avståndstagande från varje annan metodisk infallsvinkel. Det händer att författaren försäger sig och tar till en jämförelse som t. ex. denna: »En skildring som den följande har så forskelliga digtere som Herman Bang (der nævnes i romanen) og Knut Hamsun (der ikke nævnes men hvis ånd svæver over vandene) stået faddere til» (s. 140). Det är en vag och till intet förpliktande komparation, men läsaren tycker sig gång på gång se flera andar än så sväva över Mylius' nykritiska vatten. Hur är det t. ex. med Kierkegaard, som nämns litet vårdslöst här och där i texten utan att man får besked på ens en så central punkt som Hoels föreställning om »gentagelsen» och den existentiella ångesten. I en av de ytterst fåtaliga noterna avfärdas problemet sålunda: »Forholdet mellem angst og skæbnetto er belyst i Søren Kierkegaards *Begrebet Angst*.» Och med detta konstaterande får läsaren låta sig nöja.

Likaså saknar man en åtminstone summarisk behandling av Hoels förhållande till psykoanalysen, låt vara att Arne Stai gått in på saken i sin bok. Det känns otillfredsställande då de Mylius, fortfarande i en not litet en passant påpekar att Hoel gick i analys hos Wilhelm Reich under den tid då han som bäst höll på att skriva *Veien til verdens ende*. Ett fylligare resonemang på en så central punkt skulle ha berikat framställningen, men det är tydligt att de Mylius till varje pris vill hålla sin undersökning »ren» från alla metodiska grepp som går utöver ett internt textstudium. På så sätt blir den en elegant nykritisk ballong, som svävar litet väl fritt utan förtöjning i vare sig författarens privatliv eller samtid.

Metodisk renodling och ensidighet är givetvis inte något fel i sig, men man känner sig tveksam huruvida de Mylius drivit sin undersökning som ett slags experiment, väl medveten om andra metoders relevans och tillämplighet på just det problem han urvalt för sin studie, eller om han betraktar traditionell biografisk och komparativ litteraturforskning som något förlegat. Man tycker sig ibland finna denna inställning hos yngre danska litteraturforskare. I den mån ensidigheten i de Mylius undersökning bottnar i en sådan uppfattning, vill man hoppas att hans lovande forskarbana skall utvecklas i riktning mot större vidd och tolerans metodologiskt sett.

Gunilla Bergsten

Gavin Orton: *Eyvind Johnson*. Twayne's World Authors Series 150. Twayne Publishers, Inc. New York 1972.

Eyvind Johnson har, med tanke på den position han intar i svensk 1900-talslitteratur, ägnats förvånansvärt ringa uppmärksamhet av litteraturforskningen. Någon större kritisk undersökning av hans författarskap föreligger ännu inte. Vad som finns tryckt är ett stort antal uppsatser om delproblem. Örjan Lindberger har bl. a. skrivit om Eyvind Johnson och antiken (Studiekamraten 1957) och om Eyvind Johnsons möte med Proust och Joyce (BLM 1960). Peter Hallberg analyserar temat »Eyvind Johnson, ordet och verkligheten» i BLM 1958. Berättartekniken i Molnen över Metapontion granskas i en längre uppsats av Sverker Göransson i Samlaren 1962. Bland färskare bidrag kan nämnas två artiklar av Lars Hemmel i Studiekamraten 1971 om Eyvind Johnson och existentialismen. De nämnda artiklarna utgör visserligen bara ett litet axplock men ger ändå en bild av det rämligen fragmentariska forskningsläget. Om man bortser från Eyvind Johnson-avsnitten i våra större litteraturhistoriska översiktsarbeten, föreligger inte heller på svensk botten något försök att ge en mera samlad presentation av Eyvind Johnson och hans författarskap.

Det ter sig mot denna bakgrund närmast sympotomiskt, att den första boken om Eyvind Johnson har kommit att skrivas av en utländsk forskare, den trettioåriga lektorn i skandinavistik vid University of Hull, engelsmannen Gavin Orton. Jag bortser då, bör det tilläggas, från en liten skrift som 1947 publicerades av dansken Jørgen Claudi. Hans »Eyvind Johnson. En karakteristik» saknar emellertid i dag intresse, inte minst därför att Eyvind Johnson då fortfarande hade många av sina bästa verk oskrivna.

Uppläggningsen av Ortons bok återspeglar hans